

Jakob Liiv kuldvasikat ei kummardanud

Veebruari viimasel päeval möödub 150 aastat Jakob Liivi sündinist. Rakvere ja eriti Väike-Maarja rahval on põhjust seda meest suure tänutundega meenutada.

Andres Pulver
andres.pulver@virumaateataja.ee

Jakob Liiv on pärit Tartumaalt Alatskivilt, kus ta koos viis aastat noorema venna Juhan Liiviga kasvas üles Riidma paljulapselises vaeses kandimehe peres. Lugema õppis ta alles pärast kümendat eluaastat isa juhatusel.

Pärast Kodavere kihelkonnakooli lõpetamist andis ta eksternina õpetajaeksami, Liivi esimene töökoht oli abiõpetaja Kavastu Varnja koolis, 1880. aastal asus ta õpetajakohale Virumaal Väike-Maarja kihelkonnas Triigi-Avispeal.

Toimekas noormees hakkas Väike-Maarja Aleksandrikooli abikomitee kirjatöötajaks ja oli samasse asutatud seltside asutajaliige. Liivi aktiivne tegevus viis ta konflikti kohalike kiriku- ja mõisategelastega, kelle mõjule kooliallus.

Liiv tagandati õpetajaametist, töötas Uniküla mõisas kirjutaja ja õpetajana, kuid endiste ametivendade abil sai ta jälle kooliõpetaja koha esiteks Pandiveres (1884-1886), olles ühtlasi Pandivere ja Raeküla vallakirjutaja, seejärel uuesti Triigi-Avispeal (1886-1901), kus ta oli kümne aasta jooksul (1886-1895) ka Triigi ja Uniküla vallakirjutaja.

Kaaluka sõnaga mees

Pikkadel sügis- ja talveõhtutel nõudis Jakob Liivi pidevat hoolt täiskasvanute laulukoori ja näiteringi juhtimine, ühtlasi laulis ta kaasa Mihkel Kampmanni juhataavas Väike-Maarja kooris. Palju energiat kulutas ta, et propageerida tütarlaste kihelkonnakooli asutamist.

Jakob Liiv kujunes aastate jooksul ümbruskonnas kõrgesti hinnatud inimeseks, kelle sõnal oli kaalu.

Aktiivse tegevuse juures jätkus tal veel aega ja keskendumisvõimet loominguks töös. Avispea-perioodil ilmusid luuletuskogud, pikemad jutustused ja kandvamad näidendid "Ordumeister", "Tühjale maale" ja "Kolmat aega vallavanem".

Ta luulesse sügenesid ühiskondlikud motiivid, näitemängudes ja jutuloomingus kajastusid realistlikud hoiakud.

Kirjaniku arenemist realismi suunas soodustas ka Väike-Maarja parnassil valitsenud õhkkond. Kaarel Krimm ja Peeter Jakobson kirjutasid 1890ndatel aastatel järjest enam tõsistel lugusid, samuti parnassi uustulnuk kirjandusteoreetik Mihkel Kampmann pooldas realistlikku kirjutamislaadi. Ja kui 1893. aastal valiti Väike-Maarja kihelkonnakooli juhatajaks Jakob Tamm, muutus tema väike poissmehe-korter parnasslaste kooskõlmise kohaks, kus arutleti elavalt nii kirjanduse kui kõige päevakajalise üle.

Isa Jakob Liiv ennast kirjanikuks ei

pidanud. Oma raamatus "Elu ja mälestusi" on ta kirjutanud: "Olin kauemat aega külas kooliõpetajaks, vallakirjutaja, raamatukaupmees, pangaametnik ja mitmes omavalitsus-asutises tegev, et ennast ja oma perekonda ülal pidada. Kirjanduspöllul olen tegutsenud asjaarmastajana, selleks vabad ja sagedasti öötunnid kasutanud. Sellepärast ei ole ma oma töid kuigi kõrgelt hinnanud, sest nad on vaid juhuslikud ja ajapuudusel viimistlemata trüki toimetatud."

1892. aastal, kui vallad ühendati, loobus Liiv vallakirjutaja ametist ja jäi ainult kooliõpetajaks. Suur lastepere vajas enam raha ja koolmeistri palgast ning ka rikkalikust kirjanduslikust toodangust ei piisanud. Tuli leida uusi võimalusi, et peret ülal pidada.

1901. aastal lahkus ta Avispealt Väike-Maarja alevikku ja hakkas pidama karskuse kuratooriumi teemaja. Kahjuks osutus see ettevõtmine vähetulusaks. End raskelt võlgadega koormates ehitas ta aleviku keskele maja ja avas seal raamatukaupluse, mida pidas 1913. aastani. Väikese alevi ja piiratud arvu kirjandushuviliste tõttu ei saanud äril erilist minekut olla. Perekonnale äraelamist see siiski võimaldas ja lapsi oli alevikus hõlpsam koolitada.

Parnass oli Peeter Jakobsoni surma järel kaheliikmeliseks kahanenud, kuid Liivi alevisse asumine tihendas tema kontakte Jakob Tammega, suviti külastas mõlemat luuletajat Otto Münther, kes tavaliselt veetis oma puhkenädalad lähedases Alupere külas. Tema kaudu omasid parnasslased otseseid sidemeid sajandialguse Tallinna kirjanduslike ringkondadega.

1905. aasta revolutsioonilised sündmused Venemaal ei möödunud Väike-Maarjastki jälgi jätmata. Tutvuti illegaalse kirjandusega, valiti maatameeste esindajaid mitmesse komiteesse, kuhu sattus ka Liiv, esindades kohalikke maatamehi, osales põllumeeste seltsi töös.

Mässu märk

Jakob Liiv on ise meenutanud: "Rahva nõudel kutsus vallavalitsus kokku rahva üldkoosoleku Väike-Maarja alevisse. Kreisiülema abiline Brandt peitis enese ära, kartis rahvast. Kotli hakkas koosolekut juhutama - aeti välja. Siis katsus Jakob Tamm - ei lastud.

Vallavanem Juhan Lemberg jooksis minu poodi - tulgu mina vallamajja. Niipea kui jõudsin

ukseni, karjuti: "Liiv juhutama!" Mina vastasin, et niisugust koosolekut ei saa keegi juhutada. Rahvas vaikus. Tegingi tingimuseks, et "tuli ja veri" jäetakse programmist välja. Lubati. Hakkati soove ette andma: rent alanada, popsi del em aad, emakeelne kool jne. Rahustasin: "Kõike seda saame siis, kui võim on rahva käes ja valitsus sellega nõus. Post seisab, Venemaal ei ole teateid. On aga suurel Venemaal see kõik tehtud, siis saame ka meie." Jutustasin dekabristide mässu mahasurumisest. Rahvas jäi rahulikumaks ning ootama teateid Venemaalt."

Kuulsa arhitekti Alar Kotli isa, kös-

Rakvere teatrit, mille rajamise suur eestvõitleja Jakob Liiv oli, on aastakümneid ehtinud suurmehe portree. Mustvalgel pildil on mees jäädvustatud noore Avispea kooliõpetajana. Tairi Luttei

ter Johann Kotli, kellest ka Liivi tsitaadis juttu, meenutas, kuidas Põdrangu mõisnik Harpe käis tema käest küsimas süüdistusi Liivi vastu. "Liiv õpetas oma näitemänge ja tõrvas seal mõisnikke, rahvas naeris ja plaksutas käsi. Tuldi aga järele pärima, kas öeldi näitelaval mõisnikkude kohta "padakonnad" ja muud halvaks panevat, siis ei olnud kuulnud seda keegi vaatajaist. Nii vastasin ka mina Harpele, et ma ei ole midagi kuulnud," pajatas Kotli.

Mässu ärahoidmise eest pälvis kreisiülema abiline Brandt Stanislause ordu märgi, kogu tema rajoonis - Simunas, Viru-Jaagupis ja Väike-Maarjas - ei olnud suuremaid rahutusi. "Minu 50-aasta sünnipäeval Väike-Maarjas pidas Brandt kõne, näidates oma märgile, ütles: "Seda peaks Liiv kandma, tema oli rahva rahustaja", on Jakob Liiv kirja pannud.

Jakob Liivi ja kohaliku kihelkonnakooli juhataja Märt Meose teguvõimsal ettevõttel sai Väike-Maarja 1912. aastal ajakohase seltsimaja, mis siiaamaani rahvamajana edukalt tegutseb.

Ametlikult oli maja ehitaja Väike-Maarja Põllumeeste Selts, kusjuures algatajatel tuli palju vaeva näha seltsi esineva opositsiooni (mõisnikud, poliitseiüleml jt) vastupanu murdmiseks.

Probleemi avamiseks kirjutas Jakob Liiv 1912. aastal aadli sisemist mandumist kujutava näidendi "Vare", mis hiljem võeti ka Estonia repertuaari.

Ainujumala varjus

Koos Jakob Tammega võttis Jakob Liiv osa Eesti Kirjanduse Seltsi asutamise eeltöödest ja kuulus sama seltsi asemikekogu koosseisu. Pärast luulekaaslase Jakob Tamme surma tundis Jakob Liiv end Väike-Maarjas üha üksildasemana, seepärast võttiski ta 1913. aastal vastu ettepaneku astuda kassapidajana Rakvere Krediit-Ühisuse teenistusse. Tsaarimpeeriumi kokkuvõtteks 1917. aastal oli tema meelest tervitatav nähtus.

Tööerakondlasena valiti ta 1919. aastal Rakvere linnapeaks, kuid võimuvõitluse ja poliitika eri suundumuste vahele jäädes ei olnud ta selles ametis kaua.

Liiv katsetas Rakveres liimivabriku rajamisega, kuid kogemuste puudusel see nurjus.

Valusamalt kui tema ettevõtmiste nurjumine tabas vananevat kirjanikku siiski sisemine pettumine Eesti arengusuundades. Kultuurilise õitsengu asemel laiutasid tõusikkodanlus ja mammonakultus. "Kuldvasikas on tehtud ai-

nujumalaks," kurtis ta juba 1924. aastal.

1921.-1926. aastani töötas ta Rakvere I algkooli õpetajana, minnes seejärel pensionile.

Ka Rakveres jätkas Jakob Liiv aktiivset seltskonnategevust - oli Rakvere Jakobi Põllumeeste Seltsi abiesimees, Rakvere rahvamaja ja haridus seltsi esimees. Ta oli oodatud kõnemees pidudel, juubelpäevadel, kongressidel, isegi väljaspool Eestit - Riias ja Peterburis.

Kõrgele eale vaatamata võttis Jakob Liiv elavalt osa Rakvere teatri rajamise eeltöödest. Ka püüdis ta koondada enda ümber kirjandushuvilisi noori - temalt sai oma esimesi luulealaseid konsultatsioone näiteks Kersti Merilaas.

Jakob Liiv suri 17. jaanuaril 1938 Rakveres ja maeti suure rahvahulga osavõtul sealsele kalmistule. Tänuks väikemaarjalased püstitasid talle Väike-Maarjasse mälestussamba.

Rakvere teatri lavastaja ja näitleja Toomas Suuman kirjutas ja lavastas Jakob Liivi auks ajaloolise draama "Liiv".

Artikli kirjutamisel on kasutatud Irma Raatma ja Maie Nisu kogutud materjale.